

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

MLUVNÍ CVIČENÍ A DRAMATICKÉ IMPROVIZACE S DĚTMI PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Pokorný

Autor práce: Simona Dezortová

Studijní obor: Vychovatelství - Pedagogika volného času

Ročník: 3. ročník

Forma studia: Kombinovaná

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis

„Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Pokornému za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

Obsah

ÚVOD.....	6
1 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	8
1.1 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU	9
1.2 PROFESNÍ PŘÍPRAVA PEDAGOGA DRAMATICKÉ VÝCHOVY	10
1.3 CÍLE PEDAGOGA DRAMATICKÉ VÝCHOVY.....	11
2 CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLÁKA.....	12
2.1 SPECIFIKA PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	13
2.2 DÍTĚ A JEHO PSYCHIKA – JAZYK A ŘEČ	14
2.3 CÍLE PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	15
3 DRAMATICKÁ VÝCHOVA.....	17
3.1 PROCES A PRODUKT DRAMATICKÉ VÝCHOVY	17
3.2 DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO OBOR ESTETICKÉ VÝCHOVY	19
3.3 DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO PEDAGOGICKÁ DISCIPLÍNA	20
3.4 DRAMATICKÁ VÝCHOVA V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH.....	21
3.5 PROSTOROVÉ USPOŘÁDÁNÍ VHODNÉ PRO DRAMATICKOU VÝCHOVU	22
3.6 CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY	23
3.7 METODY DRAMATICKÉ VÝCHOVY.....	24
3.7.1 HRA.....	27
3.7.2 DRAMATICKÁ HRA.....	28
3.7.3 HRA S PŘÍBĚHEM, HRA V ROLI.....	29
3.7.4 ZÁSAHY PEDAGOGA DO HER.....	29
3.8 IMPROVIZACE	30
3.8.1 ÚKOLY IMPROVIZACE	31
3.8.2 ŘÍZENÍ IMPROVIZACE.....	31
3.8.3 TYPY IMPROVIZACÍ	32

3.8.4	PŘÍKLAD POUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY	33
3.9	ZÁSADA PŘIMĚŘENOSTI.....	36
4	ŘEČ	37
4.1	SLABIKA, TAKT, PAUZA, MELODIE, TEMPO	39
4.2	FUNKCE DRAMATICKÉ VÝCHOVY VE VZTAHU K ŘEČI	40
4.2.1	PŘÍKLADY VYUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY PŘI ROZVÍJENÍ ŘEČI.....	41
	ZÁVĚR	46
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	47
	ABSTRAKT	49
	ABSTRACT	50

ÚVOD

MOTTO: *„Když jsme se poprvé setkaly s dramatickou výchovou, řekly jsme si: To bude báječné, po svačině si zahrajeme pár her, děti to bude bavit, nás také... Bavilo, ale nebylo to ono. Hry klouzaly po povrchu, děti podváděly, často vše ujelo někam do ztracena. Pomalu jsme docházely k poznání, že je nutno začínat od malých kamínků a ty poskládat v mozaiku vztahů, návyků a především lidskosti v duši malých človíčků a především v našich mnohdy zašedlých dušičkách. Mnoho věcí jsme znaly a cítily dříve, než jsme se s dramatickou výchovou vůbec setkaly, ale neměly jsme je ucelené, teď se nám začaly ujasňovat. Pochopily jsme, že dramatická výchova není ani výchova, ani metoda, ani estetická kategorie, ale princip, který se nám dostal pod kůži. Princip člověčenství, úcty a důvěry v lidskou osobnost, lásky k člověku. Princip, jehož respektování by mělo být samozřejmé pro každého pedagoga, a nemuselo by se mu říkat dramatická výchova. Dost možná, že ten princip je vlastně cílem, ke kterému jsme se díky dramatické výchově dopracovaly. A stále propracováváme.“*

Eva Svobodová

Mé rozhodnutí psát bakalářskou práci na téma dramatické improvizace a jejich význam na vývoj řeči u dětí předškolního věku bylo celkem jednoduché a rychlé. Protože mě nadchl přístup dramatické výchovy jako takové, při řešení problémů z běžného života, její terapeutické možnosti a nenahraditelnost pro děti, které se díky ní ponoří do světa fantazie, tvořivosti, ale zakusí i odvrácenou stranu životů, kterou je každodenní realita. Právě díky dramatické výchově mohou být děti tvarovány, je jim umožněno prozkoumávat dané situace z různých pohledů a při zachování duševního zdraví mohou zažít i životní pády. Díky dramatické výchově na Teologické fakultě jsem teprve pochopila pravou podstatu, která se mi začala dostávat pod kůži a díky které jsem se rozhodla, že se budu všemožně snažit, aby se dramatická výchova stala opravdu běžnou součástí výuky alespoň tam, kde bych ráda jednou působila jako pedagogický pracovník. Jelikož mou pozornost při studiu zaujala kromě dramatické výchovy i speciální pedagogika a především logopedie,

pokusím se prostřednictvím své práce najít možnou cestu jak pomocí dramatické výchovy zdokonalovat dětskou řeč.

V první kapitole je krátce představena pedagogika volného času a pedagog volného času. Dále je zde uvedeno, jak by měl vypadat pedagog, zabývající se dramatickou výchovou.

Druhá kapitola je věnována tomu, co je pro mou práci podstatné. Psychický a fyzický vývoj předškolního dítěte, vývoj jeho řeči. Dále pak specifika předškolního vzdělávání dle Rámcového vzdělávacího programu.

Ve třetí kapitole je popsána dramatická výchova jako taková. Její hlavní principy, metody a cíle. Větší pozornost je zde věnována dramatickým improvizacím. Následuje praktická ukázka dramatické výchovy v mateřské škole.

Čtvrtá kapitola se podrobněji zabývá řečí jako takovou. Jejími specifiky, vývojem a možnostmi použití dramatické výchovy při nácviu mluvních cvičení. Tato kapitola je opět doplněna praktickými ukázkami mluvních cvičení za použití dramatické výchovy.

1 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

„Pedagogika volného času je:

- *mezidisciplinární věda, která se dotýká mnoha oborů, mezi nimiž nejsou ostré hranice,*
- *integrální věda, která je odkázána na komunikaci a kooperaci se základními vědami jako je sociologie, psychologie, ekonomika,*
- *společenská věda, která kriticky reflektuje ekonomické, sociálně kulturní, technologické a ideologické podmínky nátlaku, manipulace a strukturální moci,*
- *věda o lidském jednání, která vytváří praktické strategie k zlepšení životních podmínek a k řešení společenských a individuálních problémů s volným časem,*
- *pedagogická věda, která rozvíjí metodické a didaktické projekty umožňující vnímat individuální a společenské možnosti volného času.“¹*

Pedagogika volného času je složena z několika disciplín.

- Věda o volném čase
 - Sociologie volného času
 - Psychologie volného času
 - Filosofie volného času

- Pedagogika volného času
 - Výchova
 - Animace
 - Participace
 - Poradenství

¹KAPLÁNEK, Michal, *Základy pedagogiky volného času – prezentace* [online]. Dostupné z WWW:

<<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc>

- Kvalifikovaná informace

- Didaktika volného času
 - Metodiky zájmových činností
 - Kultura
 - Výtvarnictví
 - Hudba
 - Divadlo
 - Sport

- Management volného času
 - Vytváření podmínek pro využívání volného času
 - Vytváření zázemí
 - Nabídka organizace aktivit
 - Lobby pro volný čas

Definice pedagogiky volného času dle Průchy: *„Disciplína pedagogiky, zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících a dospělých“*²

1.1 OSOBNOST PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

*„Pedagog volného času je pedagogický pracovník, který pomáhá dětem, mládeži i dospělým k tomu, aby mohli využít potenciál svého volného času k rozvoji své osobnosti, k vytváření a prohlubování sociálních vazeb i k dobru celé společnosti.“*³

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. str. 161.

³ KAPLÁNEK, Michal, *Základy pedagogiky volného času – prezentace* [online]. Dostupné z WWW <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc>

1.2 PROFESNÍ PŘÍPRAVA PEDAGOGA DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Jedním z hlavních kritérií pro to být dobrým pedagogem dramatické výchovy je umět poznávat, rozvíjet a zpracovávat dramatické situace, improvizace, hledat vhodné situace v námětech her. Takovýto člověk by měl být dobrým metodikem, instruktorem, pozorovatelem, posuzovatelem. Přínosem je pro něj i znalost didaktiky, která mu poskytne základ k aplikaci „*obecných principů dramatické výchovy na určité věkové stupně a na podmínky výchovné situace.*“⁴ K tomu, aby věděl, co jsou pojmy jako socializace jedince, co je sociální role, autoritativní, demokratický a liberální styl vedení je vhodné, aby měl vzdělání v oblasti sociální psychologie. Důležité je také umět zjistit klima ve skupině, sociální vztahy a jiné. Dále by měl být seznámen s náměty, látkami, s rozsahem her i cvičení. Dobrý pedagog dramatické výchovy by měl umět vstoupit do hry zahájené z podnětu dítěte jako partner, který je schopen sdílet celý její proces. Měl by být schopen vhodně zasahovat, ale tak, aby dítě nebylo dospělým ovládnuto. Hru by měl umět podpořit a rozvíjet. V situacích, kdy dítě žádný zásah dospělého nepotřebuje, být jen pozorovatelem. Ve chvílích, kdy je důležité zasáhnout nebo pomoci, být nablízku. Správně připravený a vybavený pedagog by měl přesně poznat, jak a kdy má do hry vstupovat nebo zasahovat. Nepsaným pravidlem je také aktivní účast pedagoga při různých hrách a cvičeních, obzvláště při práci s mladšími dětmi.

Kvalifikovaný pedagog by měl též umět pracovat s dospělými, tzn. ovládat další pedagogickou disciplínu – andragogiku. Práce s dospělými bývá většinou o dost složitější než práce s dětmi. Je u nich totiž typické vyrušování, nevnímání, hůře se přizpůsobují.

⁴ MACHKOVÁ, Eva, *Metodika dramatické výchovy, zásobník dramatických her a improvizací*. Praha; Vydalo sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2005. str. 51.

1.3 CÍLE PEDAGOGA DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Pedagog by měl především vhodně rozvíjet a utvářet osobnost dítěte. Jeho cílem by mělo být všeobecně rozvinout dítě v tvořivou, samostatnou, komunikativní a empatickou osobnost. Měl by v dítěti umět vypěstovat lásku k umění, rozvíjet schopnost vnímání. Měl by umět vyjádřit vlastní názor a být schopen samostatně zhodnotit svou práci.

Tvořivou dramatiku bychom měli chápat jako cestu či návod k tomu, jak vychovat citově bohatého člověka. Samozřejmým přínosem se stává i pro pedagoga, díky zpětné reflexi. *„Jen tehdy, když budeme k dítěti přistupovat s pokorou a vstřícností jako k jedinečné a neopakovatelné lidské bytosti, budeme s to rozvíjet jeho osobnost a respektovat jeho individualitu. Schopnost umět a chtít si hrát nás ani nezesměšňuje, ani neponižuje, naopak nás vrací do nejhezčího období lidského života, do dětství.“*⁵

⁵MACHKOVÁ, Eva, OPRAVILOVÁ, Eva, ČERNÁ, Irena, JIRSOVÁ Zuzana, HAKLOVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Eva, GREGOROVÁ, Vlasta. *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*. Praha; Artama (IPOS), 1992. ISBN 80-7068-047-4.

2 CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLÁKA

U předškolních dětí je třeba si všimnout několika zásadních vývojových skutečností. Velice zásadně se v tomto období vyvíjí pohyb, psychika, myšlení a především jeho osobnost.

Dítě si rozšiřuje své znalosti, velice rychle se učí novým věcem, snaží se jednat podle zadaných pokynů či instrukcí a zvládat své emoce.

V myšlení prožívá období tzv. otázek. Zajímá se, jak vznikl a jak byl zplozen člověk, můžeme pozorovat velký rozkvět fantazie, kdy si vymýšlí různé fiktivní příběhy (mnohdy zaměňováno s lhaním). Při svých myšlenkových pochodech není ještě schopno pochopit, že má někdo jiný názor či pohled na určitý problém. Tudíž je jeho myšlení egocentrické.

Rozvíjí se především mechanická paměť. Téměř vše, co je mu dáno podněty okolí a co v tomto období prožije, je pro dítě trvale uchováno v paměti. Stejně je to vnímání.

Vlastními prožitky získává informace o věcech kolem sebe. V rozvoji řeči zažívá veliký rozmach. V období tří let zná dítě přibližně 400 slov, v šesti letech asi 3000. Ale tato hodnota se i v řadách odborníků velmi liší. Řeč je v tomto období důležité podněcovat různými hrami, které by měli být různorodé a dítěti přinášet příjemné pocity a zážitky.

Ve vývoji osobnosti je u předškoláka vidět též velký pokrok. Každý předškolák už dobře ví, co se smí a co se nemá a hlavně proč.

Dítě také prožívá období identifikace, nejčastěji s jedním z rodičů. Ale velice důležité jsou v tomto období také různá vyprávění či čtení pohádek. Chlapci se ztotožňují s odvážnými princí, či mladíky bojujícími s draky a zachraňujícími princezny. Děvčata většinou vidí sama sebe jako princezny, či maminky starající se o své ratolesti.

Nelze opomenout ani tělesný vývoj dítěte. Jeho tělesná konstrukce se rychle mění, zdokonalují se pohyby a jemná motorika.

2.1 SPECIFIKA PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

„Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající metody a formy práce. Vhodné jsou metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti. Ve vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů a poskytovat dítěti dostatek prostoru pro spontánní aktivity a jeho vlastní plány. Učební aktivity by proto měly probíhat především formou nezávazné dětské hry, kterou se dítě zabývá na základě svého zájmu a vlastní volby

V předškolním vzdělávání by mělo být v dostatečné míře uplatňováno situační učení založené na vytváření a využívání situací, které poskytují dítěti srozumitelné praktické ukázky životních souvislostí tak, aby se dítě učilo dovednostem a poznatkům v okamžiku, kdy je potřebuje a lépe tak chápalo jejich smysl.

Významnou roli v procesu učení sehrává spontánní sociální učení, založené na principu přirozené nápodoby. Proto je třeba ve všech činnostech a situacích, které se v průběhu dne v mateřské škole vyskytnou, nejen v didakticky zaměřených činnostech, poskytovat dítěti vzory chování a postojů, které jsou k nápodobě a přejímání vhodné.

V předškolním vzdělávání by měly být uplatňovány aktivity spontánní i řízené, vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte. Takovou specifickou formou, vhodnou pro předškolní vzdělávání v podmínkách mateřské školy, je didakticky zacílená činnost, která je pedagogem přímo nebo nepřímo motivovaná, která je dítěti nabízena a v níž je zastoupeno spontánní a záměrné (cílené, plánované) učení. Tyto činnosti mohou probíhat zpravidla v menší skupině či individuálně.“⁶

⁶ Rámcový vzdělávací program [online]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>

2.2 DÍTĚ A JEHO PSYCHIKA – JAZYK A ŘEČ

Tabulka převzata z metodického portálu RVP pro předškolní vzdělávání

	Vzdělávací cíle	Prostředky vedoucí k plnění cílů
	<p>Rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (naslouchání) i produktivních (vyjadřování)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sluchové hry – porozumět slovům • Poslech čtených i vyprávěných pohádek • Sledování divadelního představení – sledovat děj, zachytit hlavní myšlenku, opakovat ve správných větách. • Výslovnost – artikulační cvičení, rytmické hry, dechové cvičení, gymnastika jazyka • Vytváření pojmů – hry se slovy, hádanky • Mluvní projev – vyprávění zážitků, příběhů, vyprávění podle obrazového materiálu, dle fantazie i podle skutečného příběhu, vyřizování vzkazů a zpráv... • Samostatný mluvní projev na určité téma • Vyjadřování – slovní reakce • Vymýšlení homonym, synonym, antonym.
	<p>Rozvoj komunikativních</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Verbální (vyjádřený slovy) i neverbální projev. • Reprodukce říkanek, pohádek, přednes a recitace básní.

	dovedností a kultivovaného projevu	<ul style="list-style-type: none"> • Vlastní rýmování • Vyprávět příběh, pohádku – i vymyšlenou. • Ptát se na slova, kterým nerozumí • Porozumět vtipům vlastním, cizím, textu pohádek • V rozhovoru respektovat mluvčího • Umět vyjádřit i porozumět gestikulaci
	Osvojení si některých dovedností, které předcházejí čtení a psaní. Rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka (i další formy sdělení – výtvarné, hudební, pohybové).	<ul style="list-style-type: none"> • Grafické napodobování symbolů, tvarů, čísel i písmen • Prohlížení a čtení knih • Sledovat očima zleva doprava. • Seznamovat s různými sdělovacími prostředky • Poznat napsané své jméno

2.3 CÍLE PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

„Koncepce předškolního vzdělávání je založena na týchž zásadách, jako ostatní obory a úrovně vzdělávání a řídí se s nimi společnými cíli: orientuje se k tomu, aby si dítě od útlého věku osvojovalo základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady pro své celoživotní vzdělávání, umožňující mu se snáze a spolehlivěji uplatnit ve společnosti znalostí.“⁷

Základem rámcového cíle předškolního vzdělávání je vytvořit z každého dítěte samostatnou a jedinečnou osobnost, která bude schopna zvládat všechny nároky,

⁷Rámcový vzdělávací program [online].Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>, str. 5.

kladené v dalších etapách života. Pedagogové by proto měli sledovat především tyto cíle:

- *„rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání*
- *osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost*
- *získání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí“⁸*

⁸ Tamtéž

3 DRAMATICKÁ VÝCHOVA

Nejnázornější vysvětlení pojmu dramatická výchova je výrok Briana Wayne, autora knihy „Rozvoj osobnosti dramatem“: *„Dítěti můžeme sdělit dvěma způsoby, co je slepý člověk. Můžeme mu říci, že slepý člověk je člověk, který nevidí. Nebo mu řekneme: Zavři oči a pokus se najít cestu ven z místnosti. Tento druhý způsob je dramatická výchova“*

Dále pojetí dramatické výchovy velice pěkně popsala Eva Machková ve své knize Úvod do studia dramatické výchovy. A to slovy: *"Dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných i fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení). **Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické, prostředky dramatické.**"⁹*

3.1 PROCES A PRODUKT DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Termíny proces a produkt v dramatické výchově najdeme celkem často. Je však třeba si tuto terminologii uspořádat. U dramatické výchovy je nejdůležitějším termínem proces, nejde nám o produkt, ale bylo by nepřesné říkat, že v divadle existuje jen produkt. V divadelní činnosti je produkt cílem a proces prostředkem k jeho dosažení.

⁹ MACHKOVÁ, Eva, *Úvod do studia dramatické výchovy*, IPOS-ARTAMA, Praha 1998

Dramatická výchova se rozděluje na dva směry. Jedním z nich je školní dramatická výchova -předmět, který uplatňuje dramaticko-výchovné metody ve výuce jiných předmětů, při práci s předškolními dětmi, ve speciální pedagogice... V tomto případě klademe důraz především na proces.

Proces je poskládán z několika okruhů. Tyto okruhy na sebe navazují a není tedy možné je jakkoli oddělovat.

*„První okruh tvoří **osobnostní (individuální) rozvoj**. V hrách a cvičeních se rozvíjí uvolnění a soustředěnost, odstraňují se zábrany a sebeuvědomování, zcitlivuje se vnímání a schopnost objevování sama sebe i okolního světa. Prohlubují a obohacují se pohybové dovednosti a schopnost výrazu pohybem, plynulost i expresivita mluvního projevu. Uvolňuje se a rozvíjí obrazotvornost a tvořivost, rytmické cítění.“¹⁰*

*„Druhý základní okruh tvoří v dramatické výchově **rozvoj sociální**, tj. hry a cvičení kontaktu a sociální komunikace (verbální i nonverbální), skupinové citlivosti a dynamiky. I zde je nutno překonávat překážky vyvolané naším způsobem života a vzájemného styku. Především je potřeba odstraňovat sklony nevnímat druhého, nenaslouchat smyslu řeči, ale jen slovům..... Objevují se i zábrany při navazování fyzického kontaktu a jeho jednostranné chápání – to pokud se týká překážek na straně aktérů hry.“¹¹*

*„Třetí okruh – **dramatická hra**, tj. námětová hra založená na mezilidském kontaktu a komunikaci, na sekávání různých lidských jedinců v situacích, osob, které na sebe vzájemně působí, řeší střetávání svých postojů a potřeb, přání a směřování a vytvářejí tak děje. V těchto hrách se situací a s dějem je různý stupeň osobní účasti hráčů a míry jejich převtělení. Při simulaci jednájí hráči za sebe, jen*

¹⁰ MACHKOVÁ, Eva, *Metodika dramatické výchovy, zásobník dramatických her a improvizací*. Praha; Vydalo sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2005, ISBN 80-901660-6-7, str. 17

¹¹ tamtéž

dané okolnosti se liší od jejich okolností přirozených.....Hra v roli, jinak řečeno alternace (alterace je poškození, proucha...), znamená, že hráč přebírá ve hře jinou roli (míněno ve smyslu role sociální, ne divadelní), než je mu vlastní... “¹²

Proces je také možno vést několika způsoby. Těmi jsou:

- vedením v roli
- bočním vedením
- vedením pomocí otázek

Druhým z těchto směrů je divadelní práce s dětmi a mládeží – např. dětské divadlo, loutkové divadlo a kolektivní i sólový přednes. V tomto případě je pro nás nejdůležitější produkt.

Produktem se rozumí představení, nebo jakékoli veřejné vystupování. Jak již bylo řečeno, produkt je v tomto případě především cílem.

3.2 DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO OBOR ESTETICKÉ VÝCHOVY

Pedagog Otakar Svoboda je jedním a z těch, kteří se zasloužili o zařazení dramatické výchovy mezi esteticko-výchovné předměty. Vznosl požadavek na zrovnoprávnění dramatické výchovy. Dramatická výchova je jednou z oborů estetické výchovy. Přiřazuje se tak mezi skupinu výchov výtvarné, pohybové, hudební a literární. Každý z těchto oborů má svá specifika. Dramatická výchova využívá projevu člověku nejpřirozenějšího a to je pohyb a hlas. Je důležité zamyslet se nad podstatou dramatické výchovy. Jak píše Eva Opravilová : “... *dramatická výchova směřuje a vede k naplnění rovnováhy. Přitom nepředstavuje vlastně nic zcela nového a mimořádného, co by mělo být činěno jaksi navíc. Je to jen geniálně*

¹² tamtéž, str. 19

jednoduchý a přirozený způsob jak navrátit dětství, co mu patří, splátka na dluh, který vůči současnému dítěti máme. ¹³

3.3 DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO PEDAGOGICKÁ DISCIPLÍNA

Dramatická výchova je, dle mého názoru, jednou z nenahraditelných forem vzdělávání a učení. S tímto procesem je díky dramatické výchově možno začít již ve velmi raném dětství, kdy jsou děti schopny přiměřeně reagovat, komunikovat a učit se.

Dramatická výchova je specifickým vzdělávacím procesem. Jedná se o tvořivý způsob získání zkušeností, vědomostí, sociálního citění a formování postojů vlastním prožitkem. V dramatické výchově u předškolních dětí jde hlavně o to, že děti pouze neposlouchají vyprávěný příběh, ale aktivně se zúčastňují jeho děje, aktivně se jím zabývají, pohlížejí na něj různými úhly pohledu a hledají řešení. Rozvíjí se tím jejich charakterové vlastnosti, děti se naučí odpovědnosti, tvořivosti, samostatnosti. Důležité jsou další složky výchovy, jako je vytváření vlastních postojů oproti postojům ostatních a tím dochází k rozvoji tolerance, empatie, rozhodnosti. Způsob takové výchovy vychází především z lidské vlastnosti hrát si a umět si hrát. V dramatické výchově není důležitý výsledek, ale vlastní proces, který probíhá na základě kooperace všech zúčastněných. Děti nejsou nuceny či jinak stimulovány k soutěživosti, ale naopak k interakci, která jim nabízí na základě jejich prožitků různá řešení či alespoň představy o možnostech řešení. Smyslem dramatické výchovy je minimalizovat či úplně vyloučit nežádoucí chování dětí na základě vlastního prožitku z pohledu někoho jiného (rodič, učitel, vedoucí kroužku, kamarád...). Pro příklad si můžeme předvést, jak se chovat v dopravních prostředcích nebo při návštěvě muzea. Děti ze začátku mohou sklouznout do role, kdy se budou převádět, šaškovat, aby pobavily ostatní, je ale důležité, aby šly dál. Uvědomily si i jiné věci, které se při této návštěvě dějí. Naučíme je klást otázky a snažit se na ně odpovědět pomocí prožitku. Např. Jak působím na ostatní cestující,

¹³ MACHKOVÁ, E., OPRAVILOVÁ, E., ČERNÁ, I., JIRSOVÁ Z., HAKLOVÁ, J., SVOBODOVÁ, E., GREGOROVÁ, V., *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*, ISBN 80-7068-047-4, Artama (IPOS), Praha 1992, str. 3.

co prožívají, když já se chovám tak jak se chovám, co vše mohu způsobit svým nerozvážným chováním a jak bych to měl napravit?

3.4 DRAMATICKÁ VÝCHOVA V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH

Dle poznatků, ke kterým jsem došla rozhovory s učitelkami, vychovatelkami, ale například i s ředitelkou mateřské školy, je jejich představa o dramatické výchově jednoznačná. Nacvičíme s dětmi představení, interpretaci nějakého díla, např. známé pohádky. Tento postup je však velkým pochybením v pedagogické praxi, a to jak z hlediska výchovy, tak i z pohledu práce umělecké. Jak říká Eva Machková - „*Pouhá imitace nemá v umění co dělat, je neživá, nepřirozená, neúnosná i tam, kde je na místě rozhodující vliv režiséra. Imitace a reprodukce nemají s uměním a tvorbou nic společného. Předehrávání je tedy škodlivé vždy, u dětí i u dospělých, u profesionálů i u amatérů, poškozují jak proces, tak také produkt*¹⁴.“ V tomto případě dramatická výchova opravdu dětem nedá nic z toho, čím by měla být. Děti jsou vystresované, bojí se, že opomenutím byť jediného slovíčka se zbourá jejich domeček z karet. Mají obavy, že zkaží vystoupení i kamarádům, že se najde někdo, kdo se jim bude posmívat, že se jejich výkon nebude líbit rodičům. Děti jsou pod velkým tlakem, který rozhodně jejich křehké, dětské psychice neprospívá.

Další, velmi nepovedenou představou o dramatické výchově je odpověď učitelky, že k nim pravidelně dojíždí divadélko, které má pro děti nachystané představení. V tomto případě nechci snižovat kvality umělců, kteří navštěvují mateřské školy, ale jistě ne všichni prezentují své umění tak, jak by bylo třeba. Jako příklad uvedu divadelní představení v mateřské škole, kterou navštěvoval můj syn. Mnohá divadelní představení, která se konala v jeho školce, mu ani neulpěla v paměti. Ve chvíli, kdy jsem si ho pouhé dvě hodiny po představení vyzvedávala a má otázka směřovala právě k onomu zážitku, jeho odpověď zněla: „Už nevím, o čem to bylo.“ V lepším případě: „Bylo to docela hezké.“ Ale víc nic. Jednoho dne se však objevil divadelní soubor, dá-li se tomu tak říci, a ten se svým tematickým celkem Z pohádky do pohádky, pomocí písniček a vlastního prožitku, mého syna

¹⁴ MACHKOVÁ, EVA, MAGEROVÁ, EVA., MAŠATOVÁ, MILADA., *Kapitoly z praxe dramatické výchovy*, KKS-Ostrava, 1982, str. 9

tak nadchl, že jsme o něm mluvili celý den a ještě několik dní poté. A přitom šlo jen o to, změnit přístup, vtáhnout děti do děje, nechat je hádat, pohrávat se slovy a vyzkoušet jednoduché hudební nástroje.

3.5 PROSTOROVÉ USPOŘÁDÁNÍ VHODNÉ PRO DRAMATICKOU VÝCHOVU

Také prostorové uspořádání třídy či učebny určené pro dramatickou výchovu je velice důležité. Absolutně nevhodné je používat třídu, kde je nějaký stupínek, který by mohl dětem asociovat jeviště. Nejvhodnější je volná místnost, kde si lze uspořádat židle, popřípadě stoly dle nutnosti, a kde je možnost, pokud je to zapotřebí, zatemnit okna.

Existují tři druhy uspořádání, které se jeví jako nejvhodnější či nejúčelnější pro práci při dramatické výchově.

Zcela volný prostor

Tento je nejvhodnější ze všech uspořádání. Nejdůležitější je, aby všichni zúčastnění měli možnost volného pohybu, jak při navazování vztahů při hře, tak pro možnost dotyku. Umožňuje každému, aby si zvolil místo, které je mu nejpříjemnější, aby měl možnost výběru souseda, eventuelně možnost změn.

Kruhové sezení

Toto uspořádání je ideální jak při různých terapeutických sezeních, tak při potřebě dramatické výchovy, kdy je důležité vidět všem do obličeje. Oproti zcela volnému prostoru se totiž nemůže stát, že by někteří ostýchavější jedinci ustoupili do pozadí. Toto sezení je zcela rovnoprávné, bohužel v běžném životě dosti opomíjené.

Polokruhová aréna

Využívá se především při hrách či improvizacích, kdy je potřeba více místa a my nemáme dostatečný prostor. Pozorovatelé proto utvoří polokruhovou arénu.

3.6 CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Jedním z nejdůležitějších cílů dramatické výchovy je začlenění dítěte do kolektivu a do společnosti, tzv. socializace dítěte. Dalšími jsou např. učení se práce ve skupině, kooperace, zlepšení komunikačních schopností dítěte. „ *Podarí-li se nám vytvořit ovzduší tvořivého přátelství jak mezi dětmi navzájem tak mezi nimi a učitelem, je splněn jeden z nejdůležitějších předpokladů pro úspěšnou výchovu.*“¹⁵

- Socializace je důležitá především k tomu, naučit se vnímat pocity druhých, tím se dítě stává empatickým, tolerantním, otevřenějším.
- Kooperace dětí nastává při společných hrách. Děti se naučí brát ohledy jeden na druhého, vyslechnout cizí názor. Naučí se sdílet a prožít různé aktivity.
- Komunikační dovednosti. Tyto jsou rozvíjeny ve verbální a neverbální rovině. Komunikace je jedním z nejdůležitějších procesů vztahu mezi lidmi. Verbální rovinou je rozuměna řeč, neverbální ostatní projevy jako mimika, gestikulace, řeč těla, proxemika a další.
- Tvořivost. Zde se díky dramatické výchově rozvíjí především fantazie, která je důležitou součástí zdravého psychického vývoje dítěte.

¹⁵ŠTEMBERKOVÁ – KRATOCHVÍLOVÁ, ŠÁRKA., *Metodika mluvní výchovy dětí*, Oftis, s.r.o., Praha 1994, str. 13

3.7 METODY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatické hry a improvizace spojené hrou v roli jsou jedny ze základních metod dramatické výchovy. Mezi další metody řadíme interpretaci, dramatizaci, tvořivou dramatizaci. Další součástí jsou různé hry a cvičení, které jsou jakousi průpravou pro dramatickou výchovu. Jejich používání pak vede k rozvoji dalších schopností, jako jsou verbální, komunikační, pohybové schopnosti či rozvoj sociální, skupinové spolupráce, citlivosti a smyslového vnímání. Nelze opomenout i velice důležitou složku, jakou je dětská fantazie. Dramatické hry a dramatizace stejně tak i hry a cvičení bývají interpretované či improvizované v závislosti na principu vlastní hry. *„Důležitým předpokladem účinnosti dramatických her a cvičení je plynulost práce v každé hodině. Při současné nervozitě, uspěchanosti, náročnosti a mnohostrannosti našeho denního života (a to se týká nejen nás dospělých, ale i dětí, byť venkovských méně než městských a velkoměstských), je vlastně nejtěžší fází jak pro vedoucího tak pro hráče navodit správnou tvořivou atmosféru, uvolnit proud tvořivosti. Jestliže se to už podaří a jestliže je do hry plně zapojena emocionalita a intuice hráčů, jestliže už začala pracovat produktivní fantazie, pak je nežádoucí tento tok zastavovat, přerušovat ho pokyny, vysvětlováním, přeorganizováním hrové situace.“*¹⁶

Základní skupiny dramatických her a improvizací dle Evy Machkové jsou:

Rozehřátí, uvolnění a soustředění

Tato cvičení jsou v praxi velmi důležitá. Jedná se zde především o to, aby se hráči uvolnili jak fyzicky tak psychicky. Důležité je zbavit se veškerých zábran, ostychu, zapomenout na věci, které hráče až dosud zaměstnávali a úplně se oddat dramatické výchově. To vyžaduje velkou psychickou zátěž, a proto se musí hráči řádně připravit. I po fyzické stránce by měli být hráči připraveni. Pokud se stane, že mají moc fyzické energie, můžeme si s nimi zahrát např. na babu. Tato hra jim

¹⁶MACHKOVÁ, EVA, MAGEROVÁ, EVA., MAŠATOVÁ, MILADA., *Kapitoly z praxe dramatické výchovy*, KKS-Ostrava, 1982, str. 20

pomůže zbavit se negativních, mnohdy i agresivních reakcí a fyzicky se vyčerpat. Ovšem je nutné tato fyzicky náročná cvičení vždy zařazovat na začátek hodiny před cvičení zklidňující. Cvičení zklidňující bývají prováděna nejčastěji v lehu, v naprostém klidu. Vyžadují ticho, přesnou a jemnou koordinaci svalů. Přispívají k usměrnění toku představ, které vyvolávají psychofyzické uvolnění.

Objevování sebe a okolního světa

Tato cvičení jsou vhodná k prohloubení sebekontroly, k ovládnání svého těla a psychiky. Mimo jiné sem opět patří cvičení v klidové poloze, kdy si hráči nejlépe uvědomují své tělo. Jako vhodné se jeví např. Oživlé sochy, kdy si socha začíná uvědomovat, že se hýbe, zkouší ruce, nohy, hlavu... Vhodné jsou též hry známé jako zrcadla. Okolní svět zkusíme vnímat taktéž v klidové poloze. Se zavřenýma očima si uvědomujeme zvuky kolem nás, které jinak bereme jako samozřejmé a mnohdy i rušivé. Je důležité si uvědomit, odkud zvuky přicházejí a postupně je doplňovat (spolužák, třída, školka, ulice,...).

Pohyb a pantomima

Zde je důležité uvědomění si pohybu a výrazu. Nejjednoduššími cvičeními jsou ta, která vychází z nás samotných. S dětmi v mateřské školce můžeme praktikovat např. semínko, vyrůstající do květiny, otáčející se za sluncem. Dále se dá pantomima využít pro předvedení nějakých činností s imaginární rekvizitou. V praxi jsem využila např. imaginární skříň, kterou se měly děti pokusit otevřít jakýmkoliv způsobem a snažit se předvést, co by v této skříni rády našly. Zajímavé bylo pozorovat způsoby, jakým děti skříň otvírají. Klidnější z dětí použily imaginární klíč, někteří do ní kopy, jiní trhaly za kliku tak dlouho, dokud dveře nepovolily.

Cvičení kontaktu, mimojazykové komunikace a skupinového cítění

Tato kategorie je jednou z nejdůležitějších, ale také nejobtížnějších v dramatické výchově. Patří sem navazování kontaktu hmatem, pohledem, dotykem. Jedním z nejznámějších cvičení jsou „slepí“. Zde jde především o důvěru, svěřit se do rukou spoluhráče, o zážitek, jaké to je být slepý. Další ze cvičení je především o tom, snažit se vytvářet vztahy, aniž bychom použili slova. Je to především kvůli tomu, že slova mohou úplně změnit situaci či chápání v navozené atmosféře. Proto používáme neverbální dialogy. Tyto vedeme především dotyky, vytvářením neslovních zvuků, např. tleskáme, ťukáme. Jde o to předávat emoce. Pomocí těchto cvičení se můžeme tázat, vyhrožovat, nadávat, být smutní, radovat se. Pro děti je při těchto cvičeních typické a téměř přirozené vytvoření vlastní, umělé řeči. Ta je nazývána často dětštinou, svojštinou nebo také někdy mumbo-jumbo. Umělou řečí se můžeme pokusit o krátká vyprávění, která by však měla být především plná akcí a emocí.

Cvičení řeči

Cvičení řeči bývá někdy velice obtížné, obzvláště pro malé děti či pro lidi, kteří mají problémy s vyjadřováním. Proto bývá důležité začít pohybovými cvičeními a pantomimou, kde důsledně nedodržíme němý projev, ale dáme hráčům možnost projevit se krátkými útržky vět či citoslovci. Je možné také plynule přejít např. přes umělou řeč k cvičením slovním. Nápomocí ve cvičení řeči mohou být různé jazykolamy, básničky atd. Mluvní plynulost lze také procvičovat v simultánních cvičeních, kde nikdo nikoho neposlouchá, nikdo nemluví k nikomu a každý se vyjadřuje naprosto volně a spontánně. Nejlépe přijatelné jsou pro děti různé řetězovky, vytváření rýmů, dialogy na určité téma, atd.

Pro rozvoj aktivit řeči jsou vhodná především cvičení pro:

- poetické vyjadřování
- hry s magickými slovy
- obohacování slovní zásoby

- slovní plynulost
- hry se slovy
- vyprávění podle obrázku, vyprávění zážitku, fantazií a snu, ...

Cvičení charakterizační

patří k nejkompexnějším a mohou hraničit i s vytvářením postavy. Začínají opět u her typu „*Co by to bylo, kdyby to bylo...*“ *“ při nichž si ve formě společenské hry uvědomujeme charakteristické rysy lidí kolem sebe a snažíme se o co nejpřesnější a nejvýstižnější znakové vyjádření. Patří sem i různé pantomimy, jejichž tematická motivace je spojena s nějakou charakteristikou, hry na sochy, hry s klobouky (hráč se musí chovat podle toho, jaký klobouk dostane), vyměněné role (bratr a sestra – chlapec předvádí chování dívky, dívka chlapce). “*¹⁷

3.7.1 HRA

*„Hra je svobodná, dobrovolná, námětová a symbolická činnost vyvolávající spontaneitu, radost, napětí i emocionální vzrušení. ... Důležité je vymezení prostorem, časem a pravidly, která se musí dodržovat, jinak hra přestává fungovat. Hra je založena na aktuálním prožitku přítomného okamžiku.“*¹⁸ Dítě se učí díky hře efektivně a hlavně bezpečně. Hra je u předškolního dítěte jedním z nejpřirozenějších způsobů učení a má velký význam při celkovém rozvoji dítěte. Hra má různá stádia a to senzomotorické, symbolické a hry s pravidly. Mezi nejtypičtější hry v předškolním věku patří hry s hračkami, které mají zástupný význam anebo tzv. realistické hry, kdy se děti snaží přiblížit hraním na někoho realitě.

¹⁷ MACHKOVÁ, EVA, MAGEROVÁ, EVA., MAŠATOVÁ, MILADA., *Kapitoly z praxe dramatické výchovy*, KKS-Ostrava, 1982. str. 30.

¹⁸ KARAFFA, Jan, *Umění dialogu v dramatických hrách a situacích*, Vydala Pedagogická fakulta OU v Ostravě, 2009. str. 27.

Hry s dětmi předškolního věku mají svá pravidla. Proto je důležité navrhovat hry s ohledem na věk a psychosociální vyzrállost dítěte. Jak bylo zjištěno různými průzkumy, u pětiletých dětí převládají nejvíce tříčlenné skupinky, děti při hrách spolupracují a ve většině skupin nevznikají žádné větší konflikty. Děti se díky hře naučí, jak pracovat s nově nabitými informacemi a poznatky. Zkušený pedagog by jim měl pomoci tyto poznatky utřídit a naučit se je vstřebat. Jako vhodná pro utřídění poznatků se zdá být diskuze. Dramatická hra by měla probíhat ideálně podle následujícího vzorce. Jako základ je důležité uvedení do děje, následuje rozpor, konflikt a vyvrcholení dramatu. Dále se nám nabízejí možnosti řešení či obrat v ději, rozuzlení a na úplném konci je důležitá reflexe.

3.7.2 DRAMATICKÁ HRA

Dramatická hra je jednou ze základních metod dramatické výchovy. Můžeme o ní hovořit tehdy, pokud se nám podaří vytvořit dramatickou situaci. Dramatická situace by měla být vyvolána konfliktem, do kterého vstupují hráči a svým jednáním směřují až k vyhocení.

Hráči jsou vedeni k aktivitě tzv. dramatickou neboli konfliktní situací, dochází k dramatickému jednání. Dramatická situace obvykle končí vyřešením konfliktu v přirozeném průběhu hry. *„Modelováním dramatické situace hráči svým jednáním řeší problém nebo konflikt tak, aby rušili napětí mezi nastolenými významovými kontexty. Důraz je kladen především na proces, výrazné jsou principy hry (pravidla, spontaneita, zábava, aj.) Při řešení konfliktů můžeme na problém nahlédnout z různých úhlů pohledů, a tím ho zkoumat v celé jeho složitosti stejně tak, jako bychom se s ním mohli setkat v běžném životě.“*¹⁹

¹⁹ KARAFFA, Jan, *Umění dialogu v dramatických hrách a situacích*, Vydala Pedagogická fakulta OU v Ostravě, 2009. str. 29.

3.7.3 HRA S PŘÍBĚHEM, HRA V ROLI

Vytváření vlastního příběhu, vyprávění příběhu a zapojení do vlastního příběhu je vlastně hra s příběhem.

Hra v roli je v podstatě pedagogické pojetí role. Jedná se o poznané či prožité skutečnosti, které jsou uskutečněné prostřednictvím dítěte nebo učitele. Dále je možné hru v roli rozdělit podle osobní angažovanosti zúčastněných, a to na hru v situaci, vstup do role a charakterizaci.

Hra v situaci – jedná se o uměle navozené situace, které jsou ale v každodenním životě běžné. Při těchto hrách je možné situace vyzkoušet, prozkoumat, připravit se na ně.

Vstup do role znamená pro dítě nebo i pedagoga přebrat sociální roli někoho jiného. V této roli se zabývá především postoji osoby, jejíž sociální roli přebíral. Je ovšem důležité využít svých vlastních vědomostí, ze kterých vybírá pro roli odpovídající chování.

Charakterizace znamená přijetí i charakterových vlastností jiné osoby. To již vyžaduje vyzrálou osobu, která charakterizaci přejímá.

3.7.4 ZÁSADY PEDAGOGA DO HER

Při všech hrách je samozřejmě důležité, jak jsem již psala, účast pedagoga při hře a cvičeních. Občas je třeba do hry zasáhnout, abychom ji posunuly správným směrem, k rozšíření činnosti nebo při výběru správných motivů ke hře, které děti dále směřují. Děti díky správnému vedení pedagoga zvládnou cvičení vlastní sebekontroly, a pokud se nám podaří, aby se děti dokázaly podívat na různé věci z různých úhlů a převzít roli druhých, tak cvičí i vlastní sebekázeň.

Zásahy pedagoga do her by však měly být vždy přiměřené a hlavně citlivé. Jako takové mohou fungovat, pokud respektujeme vývojové zvláštnosti dětí,

vytváříme jim vhodné prostředí pro rozvinutí hry, podněcujeme jejich snahu, poskytujeme jim dostatek prostoru pro experimenty a podněcujeme je k úkonům, které děti potřebují pro svůj zdravý vývoj.

Nevhodnými pedagogickými zásahy, kterými narušujeme zdravý vývoj jedince, je především vnucování pohledu dospělého člověka do dětské hry, narušení podmínek potřebných pro vznik a vývoj hry, neposkytnutí dostatečného času pro rozvinutí hry.

3.8 IMPROVIZACE

Improvizace, z lat. Improvisus = věc veřejná, něco předem neznámého, je označována jako výkon či projev, především umělecký, který je tvořen tzv. spatra – bez přípravy. Jde o činnost, která vzniká z okamžitého nápadu, o hraní bez scénáře. Improvizovaná hra není omezena uměním číst, učit se dlouhé scénáře či dialogy. Proto je vhodná pro všechny věkové skupiny, včetně dětí jakéhokoliv věku a s jakoukoli mírou schopností. Improvizace je také jednou z nejpřirozenějších činností.

Funkce improvizace jsou:

- proces poznávání
- hledání klíče k řešení

Děti se při improvizaci s dějem ocitnou v situaci, jejíž výsledek ovlivní svým jednáním, není znám průběh, umožňuje dětem vyzkoušet si různé životní situace, osvojit si vzorce lidského chování a získají prvotní náhled na mezilidské vztahy, ale v podobě, která je kontrolována a pedagogicky vedena. Jedním z hlavních složek dramatických improvizací je konflikt. Dětem dává možnost řešit zásadní věci při dramatické hře více způsoby. Tím je podněcována jejich tvořivost. Konflikt je

velkým přínosem pro rozvoj osobnosti dítěte. Pomáhá mu získat nejen nové pocity, ale i nové pohledy na již známou skutečnost.

Téma je třeba vždy pečlivě vybrat. Improvizací lze přímo ovlivňovat vztahy, které dítě ke svému okolí má. Ať už se týká jeho kamarádů nebo starších sourozenců či dospělých. Je důležité, aby se děti prostřednictvím improvizace a cvičení naučili zvládat běžné situace, se kterými si v opravdovém životě neví rady, situace, kdy neví jak se správně chovat. Ale na druhou stranu je důležité vymyslet pro děti jiná témata než jen ta z běžného života. Je potřeba u nich podnítit tvořivost, fantazii, jít s nimi za hranici jejich snů, ponořit se do pohádek plných jejich oblíbených hrdinů.

3.8.1 ÚKOLY IMPROVIZACE

Úkolem improvizace je rozvíjet řeč, plynulost myšlení, zkoumání mezilidských vztahů, reakce na různé životní situace. Děti musí být připraveny reagovat spontánně, učí se vyjadřovat srozumitelně pro všechny. Improvizace poskytují velký prostor k tomu, aby si děti vyzkoušely a ověřily různé druhy svého jednání v různých situacích. Důležité je určit začátek, prostředek a konec akce. Děti musí pochopit, co je podstatné, co vedlejší, jak a na co se zaměřit.

3.8.2 ŘÍZENÍ IMPROVIZACE

Pedagog by především vždy měl vědět, jaký je cíl jeho práce. Nikdy by nemělo dojít k tomu, že učitel předvádí dětem, jak by si představoval jejich výkon nebo, že jim pustí dvd s hrou, na které právě pracují. Tím však nechci říci, že pedagog by neměl dávat žádné podněty a že nechává děti, ať si sami pomohou se zadaným úkolem. Právě naopak. Děti by měly vědět, že ve svém učiteli mají velkou oporu, který jim neustále dává nově podněty a povzbuzuje je v dané činnosti. Každý pedagog, zabývající se dramatickou výchovou, který chce tuto činnost odvádět dobře, by si měl uvědomit, že „*dramatické hry a improvizace a cvičení nejsou*

určeny k předvádění a ukazování, ale že jejich cílem je vnitřní zážitek hráčů, získání vlastní zkušenosti. Důležité není, co vidí přihlízející, ale jak se cítí hráč, co prožívá a jak daná činnost formuje jeho psychiku, jaké trvalé změny v jeho jednání a chování vyvolává.“²⁰. Je proto velmi důležité, abychom se vyhýbali jakémukoliv předvádění, šaškování. Na tyto projevy je dobré nijak nereagovat, soustředit se na vlastní prožití dané situace. Je vhodné začít uvolňovacími cviky, osvojit si správné dýchání. Sledujeme hlavně celkovou atmosféru ve skupině, nikdy nehodnotíme, protože vnitřní, psychické prožitky nemusí být zřejmě viditelné na první pohled.

Práce s improvizací také klade daleko větší nároky na pedagoga, než při konvenční výuce. Jak píše O. Müller ve své Dramice (nejen) pro speciální pedagogy, je velice důležité:

- dobře znát své žáky
- umět je správně motivovat
- nemanipulovat s nimi
- umět analyzovat stávající proces
- být připraven na různé alternativy v průběhu procesu i v řešení

3.8.3 TYPY IMPROVIZACÍ

Pohledů na třídění improvizací je celá řada. Pokusím se je tedy alespoň zběžně shrnout. Improvizace je, podle Evy Machkové, možné v první řadě třídít dle počtu účastníků (hromadné, skupinové, sólové), dále podle určitých vyjadřovacích prostředků, dle míry osobní angažovanosti v improvizaci, způsobu zadání, podle obsahu a způsobu uplatnění. Nemůžeme samozřejmě opomenout ani to, na které funkce či smysly improvizace působí.

²⁰MACHKOVÁ, EVA, MAGEROVÁ, EVA., MAŠATOVÁ, MILADA., *Kapitoly z praxe dramatické výchovy*, KKS-Ostrava, 1982. str.11

Krista Bláhová pohlíží na třídění improvizací takto:

➤ Improvizace bez dramatického děje – je zaměřena na rozvoj dovedností nebo uspokojení fyzických či psychických potřeb. Účastníkům poskytuje předpoklady pro zvládnutí ostatních, náročnějších improvizací.

➤ Improvizace bez kontaktu – zde je improvizací velkou pomocí především pro děti, které jsou nesmělé. Poskytuje jim prostor k uvolnění, zbavení trémy. Každý zde svou činnost provádí nezávisle na druhých, nikdo nikoho nesleduje, je to hra tzv. pro sebe. Tato improvizace má blízko k volné napodobivé hře dětí. Vychází z okamžitého nápadu, řešení bývá spontánní.

➤ Improvizace s kontaktem – hráči mají možnost vstoupit do role někoho jiného, jednat za někoho jiného, vyzkoušet si cizí „kůži“ zevnitř.

➤ Improvizace s dramatickým dějem – tyto jsou určeny dramatickou situací, nutí hráče zaujmout k situaci postoj a řešit jí. Tento druh improvizace má podobné znaky jako dramatická hra. Je postavena na nepřipraveném a spontánním dialogu a jednání v situaci a roli.

3.8.4 PŘÍKLAD POUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Název projektu: *Smolíček Pacholíček aneb jak se nestát obětí*

Doba trvání: 2 x 25 minut

Cílová skupina: děti předškolního věku 5 – 6 let

Místo: Mateřská škola

Cíl: pomocí dramatické výchovy naučit děti, jak se zachovat v případě, že je osloví neznámý člověk. Naučit se orientovat v dané situaci a vyřešit problém. Snaha o to, umět se spolehnout sám na sebe a na svůj úsudek. Naučit děti nutnosti komunikace s rodiči a blízkými rodinnými příslušníky.

Tato pohádka začíná jako každá jiná o Smolíčkovi pacholíčkovi, kterého vychovával jelen dvanáctérák. Žili si krásně a spokojeně, Smolíček věděl, jak se chovat, znal přesně, co se smí a co nemá. Proto, když každý den odcházel jelen na pastvu, nebál se nechat Smolíčka samotného. Jednoho dne šel však jelen daleko

a řekl: „Smolíčku, nikomu neotevírej, mohli by si tě vzít zlé jezinky. Vrátím se pozdě.“

„Neboj se, jelene, neotevřu“, odvětil Smolíček

Jelen odešel, Smolíček si hrál a za chvíli na dveře někdo zaťukal. Byly to jezinky a prosily: „Smolíčku pacholíčku, otevři nám svou světničku, jen tři prstíčky strčíme, jen co se ohřejeme, hned zase půjdeme.“

Smolíček dlouho jejich nářku odolával, ale pak přeci jen dveře světničky pootevřel. Jen co se tak stalo, jezinky byly uvnitř. Nejprve si se Smolíčkem hráli, povídali a byly strašně hodné. Poté zaslechly, jak se jelen vrací z pastvy, a radily Smolíčkovi: „Nikommu neříkej, že jsme tady byly ani, že jsme si hráli a už vůbec ne jelenovi, zlobil by se a už bychom si nikdy nepohráli.“

Jelen přišel večer domů, Smolíček mu nic neprozradil, proto jelen usoudil, že je vše v pořádku.

Na druhý den jelen zase odešel, ale ještě předtím řekl Smolíčkovi: „Bud' hodný a nikomu neotvírej.“

„Neotevřu“, nato Smolíček.

Jen co jelen zašel za kopec, už taky zase byly jezinky a prosily: „Smolíčku pacholíčku, otevři nám svou světničku, jen tři prstíčky strčíme, jen co se ohřejeme, hned zase půjdeme.“

Smolíček si řekl: „Proč bych neotevřel, vždyť jsou to takové hodné tety.“

Otevřel tedy, jezinky vešly dovnitř a začali si se Smolíčkem hrát. Pak mu povídají: „Pojď s námi, Smolíčku, ukážeme ti, jak si hrajeme u nás doma. Máme spoustu hraček a užijeme si spolu spoustu zábavy.“

Smolíček přemýšlí, v hlavě mu běží varování od jelena : „Nikdy neotvírej... nesmíš věřit jezinkám, jsou zlé....dávej pozor s kým mluvíš....a nikdy, za žádných okolností nikam neodcházej...s nikým!!!“ , ale pak si řekne : „Jelen se to nedozví, za chvíli jsem zpátky...“

A tak se rozhodne s jezinkami odejít. Jezinky ho nalákají na spoustu her, zábavy a laskominy.

Jezinky se nejprve chovají jako hodné tety, ale pak se stane něco, co Smolíček nečekal. Zavrou ho a nechtějí ho pustit. Smolíček se začne bát, až teď si uvědomuje, že je zle, že měl poslouchat jelena, ale neví, co má dělat. Slyší jezinky, jak si mnou ruce, že ho mají zamčeného a jak plánují, co všechno s ním udělají.

Začne pomalu plakat a volá „Za hory, za doly, mé zlaté parohy, kde se pasou? Smolíčka pacholíčka jezinky pryč nesou.“

Jelen zaslechne prosebné volání, přiběhne a Smolíčka osvobodí.

Část 1.

V této části byla dětem přečtena pohádka o Smolíčkovi Pacholíčkovi. Je to pohádka známá všem dětem, v podstatě šlo jen o to, aby si děti ve vzpomínkách tuto pohádku oživily.

Následovala diskuze. Děti měly možnost se vyjádřit k tomu, co bylo podle jejich úsudku v pohádce špatně, co udělal špatně jelen, jezinky, Smolíček Pacholíček. Názory se různí, příjemné je, ovšem, zjištění, že děti rozeznají zlo od dobra, vědí, kde udělal Smolíček chybu a jak by se měl napříště zachovat.

Část 2.

Druhou část následovala druhý den po přečtené pohádce a diskuzi. Pohádka byla jen zlehka nastíněna, bylo připomenuto zlo a dobro.

Následně byly děti rozděleny do dvou skupin. První skupina – Smolíčci, druhá – jezinky. Tyto skupiny byly vyzvány zkusit se vžít do situace, která se v pohádce objevila. Být Smolíčkem, být jezinkou. Byly vybrány tři konfliktní situace, které se v pohádce objevují a dětem byl dán prostor pro drobné improvizace. Po nich vždy následovala krátká reflexe.

Smolíček si hraje s jezinkami

Jak ses cítil jako Smolíček, když si s tebou jezinky hrály? Jak si s tebou hrály?

Co tě

na nich zaujalo? Jaké je to, když si s vámi někdo hraje?

Kdybys byl Smolíčkem lhal bys jelenovi?

Děti vedly dialog s jelenem. Co jsi dělal Smolíčku celý den? Nebál ses tady sám? Nepřišel někdo na návštěvu?

Smolíček je zavřený u jezinek.

Co jsi prožíval, když jsi byl Smolíčkem? Na co jsi myslel? Měl jsi strach? Myslíš, že by se ti podařilo utéci? Myslel jsi na jelena?

Tyto a další otázky se s dětmi řešily po skončení práce. Děti si sami vyzkoušely jaké je to být v pozici jelena – zachránce, Smolíčka – uneseného a jezinky – únoskyně. Bylo důležité dát pozor na to, aby byl Smolíček zachráněn v pravý okamžik.

Poté byla s dětmi vedena opět diskuze o tom, co prožily, zda to bylo jiné než den předtím, kdy si pouze představovaly, jaké to je. Jak se cítí někdo, kdo se nemůže bránit, kdo je někde zavřený. Děti byly překvapeny, že jejich představy o tom, jaké by to bylo a jaké je to doopravdy, se lišily, když si situaci sami prožily.

3.9 ZÁSADA PŘIMĚŘENOSTI

I v této pedagogické disciplíně, stejně jako v mnohých ostatních, je důležitým faktorem zásada přiměřenosti. Není vůbec jednoduché vybrat cvičení, která jsou vhodná pro vnitřní prožitek, nejsou určena pro diváka, ale na kterých se přitom dá pozorovat vývoj, abychom věděli, zda se náš záměr zdařil. Ale jak říká Eva Machková, v zásadě platí, že téměř každé cvičení či hru je možné praktikovat na jakoukoli skupinu dospělých, dětí či seniorů bez ohledu na věk a dokonce i bez ohledu na zkušenost. Cvičení v dramatických improvizacích bychom měli volit v takovém duchu, aby odpovídala myšlení, zájmům, vědomostem dané skupiny. Nemůžeme například chtít po dítěti, aby se ztotožnilo s dospělým a přitom hledalo vlastní prožitky a získalo vlastní zkušenost a naopak.

4 ŘEČ

Řeč bývá označována za „hudbu duše“. Proto bychom měli k vývoji řeči přistupovat opatrně a krůček po krůčku budovat její správné základy. A tak je dobré vybavit se desaterem na cestu podle Dany Kutálkové, abychom náhodou některý z krůčků neopomněli.

Pravidlo první – dostatek přiměřených podnětů (hračky, pohyb, kresba, čtení pohádek, básniček,...).

Pravidlo druhé – respektovat věk dítěte „*Čím je dítě menší, tím všeobecněji zaměřené hry bychom měli volit. Nemusíme zatím přemýšlet co která hra rozvíjí. Hra by dítě měla především bavit. ...lze teprve kolem pátého roku s dítětem vědomě zaplňovat některé mezery ve vývoji, které by v budoucnu mohly přinést potíže (kresba, výslovnost, rytmizace,..). Ale i tak by se měl nácvik co nejvíc podobat hře, zábavě.*“²¹

Pravidlo třetí – respektovat dosažený stupeň vývoje. Rozdíly ve vývoji mohou být u předškoláků dosti velké. „*Kalendářní věk dítěte je vodítkem velmi obecným, důležitější jsou skutečné schopnosti dítěte, jeho věk biologický.*“²²

Pravidlo čtvrté – zájmy. Dítě by mělo vykonávat činnosti, které ho baví, s lidmi, které mají rády nebo je obdivují. Tak se totiž naučí mnohem více. To platí nejen pro rozvoj řeči.

²¹ KUTÁLKOVÁ, Dana, *Průvodce vývojem dětského jazyka*, Praha; Galén, 2009. str. 53

²² tamtéž

Pravidlo páté – pochvala. Dobré pokusy dětí chválíme, špatné necháváme bez komentáře. Když je zapotřebí dítě opravit, je důležité pochválit alespoň jeho snahu.

Pravidlo šesté – trpělivost. Řeč je nutné stále zdokonalovat, k tomu je zapotřebí trénink a trpělivost.

Pravidlo sedmé – výběr podnětů. V tomto případě mluvíme především o hračkách. Není důležité dávat dětem spoustu hraček moderních, ale spíše se snažit podněcovat jejich fantazii tím, že dostanou jednoduchá dřevěná zvířátka, loutky, pomáháme jim vyrábět cokoli z odštížků látek, přírodnin. Nejen, že si tím děti zlepšují své dovednosti při práci s nástroji, ale na své si přijde i řeč. Např. „proč je to takové, co s tím mám udělat, jak se to dělá...“.

Pravidlo osmé a deváté - Rozvoj smyslového vnímání a tělesné obratnosti. Ideální pro rozvoj dítěte je pokud má možnost hrát si aktivně nebo pracovat. Namáhat hlavu i tělo. Je třeba vymyslet postup, sehnat nářadí, materiál, vyzkoušet co a jak dělat, zeptat se na postup, atd. Jsou zapojeny všechny smysly a v případě, že se práce podaří i emoce.

„Teprve na konkrétních zkušenostech s reálným světem může vyrůst představivost, myšlení, řeč nejdřív mluvená a teprve pak psaná a čtená, fantazie a schopnost chápat i informace zprostředkovaně.“²³

Pravidlo desáté – dialog předpokládá dva lidi. Výchova řeči by měla obsahovat nejen péči o slova a výslovnost, ale také naučit se rozumět signálům neverbálním a naučit se je používat.

²³

KUTÁLKOVÁ, Dana, *Průvodce vývojem dětského jazyka*, Praha; Galén, 2009. str.62

Dramatická výchova akceptuje všechna tato pravidla a z tohoto důvodu je vhodná k tomu, aby pomohla dítěti osmělit se, být schopno mluvit s jistotou, učí je převést vlastní myšlenky, představy a pocity do svých slov. Ovšem i naslouchat druhým a naučit se mít ze své řeči radost. „*Věřit, že děti budou „mluvit správně“, když jsou od útlého věku nuceni mluvit určitým způsobem, znamená vnucovat jim omezující rituály, které, ač mohou přinést u několika dětí výsledky, u většiny vyvolají spíše strach, zmatek a nechut' mluvit. Oslabení mnoho základních kořenů, které by mohly rozvíjet, kdyby byly přijaty takové, jaké jsou – jde o fundamentální aspekty osobnosti. Obtíže obvykle vyvstávají z učitelových pokusů dosáhnout rychlých výsledků bezprostředním zacílením na výsledky konečné, s představou konečného produktu, který vyrůstá ze zcela odlišného záměru. Náboženskou výuku ve škole přijímáme bez představy, že ze všech dětí uděláme faráře. Učíme děti počítání bez představy, že všechny budou vědci. Předkládáme různé druhy sportů bez představy, že se všichni stanou profesionálními sportovci. Ale umění stále ještě vnímáme tak, jako by šlo na jedné straně o pěstování profesionálních řečníků nebo jako by na druhé straně naděje uspět v dostizích soutěživé civilizace závisela na schopnosti „mluvit správně“, bez ohledu na naši emocionální vyčerpanost, která se často objevuje při pokusech udržet umělý nebo částečně umělý způsob řeči.*“²⁴

4.1 SLABIKA, TAKT, PAUZA, MELODIE, TEMPO

Slabika je nejmenší přirozenou jednotkou řeči. Děti jí velice často chápou díky říkadlům a rozpočítávlům. (Enyky benyky kliky bé, abr fábr domine, elce pelce do pekelce, ric, pic, bum).

Mluvní takt je další přirozenou jednotkou mluvy. Takty se spojují do větného úseku. Když je věta dlouhá, dělí se do úseků, které vyslovujeme každý se svojí dynamikou a vlastní melodií. Záleží pouze na schopnosti každého z nás, zda bude naše řeč působit uhlazeně, klidně a kultivovaně. Vychází to z naší schopnosti nacházet větné úseky.

²⁴

WAY, Brian, *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha; ISV nakladatelství, 1996. str.90

Pauza by v mluvě měla být volena vhodně. Pokud nám pomůže rozčlenit naši mluvu na menší části, usnadní porozumění. Pokud pauzu zvolíme nevhodně, je možné, že se změní i význam věty. „Je rozdíl, řekneme-li: „Vím, že máte mnoho jiné důležité práce“ a „Vím, že máte mnoho jiné, důležité práce.“ V prvním případě sděluji, že to, co potřebuji já, důležité není. Ve druhém případě sděluji, že to, co potřebuji, je stejně důležité jako to ostatní.“²⁵

Melodie také ovlivňuje větu a její význam. „Věta: Napíšeš ten dopis, vyzní pro toho komu je určena jinak, řekneme-li ji neutrálně jako větu oznamovací nebo tázací. Nese zcela jiný význam, dáváme-li důraz na slovo „dopis“ nebo na „napíšeš“. Pochybovačně věta vyzní, pokud melodii jednoznačně neukončíme a ta se zastaví někde na půl cesty.“²⁶

V dětské mluvě používáme k melodické řeči básničky. Hlas je přirozený, zvýrazněný a moduluje se melodie vět. Kromě her s verši je vhodné zařadit také cvičení, která jsou zaměřena přímo k technice řeči. Melodické modulace řeči stejně jako rytmus a dynamiku můžeme procvičovat rovněž ve hře.

Tempo řeči má každý člověk individuální. Odlišná tempa mají i jiné jazyky, např. italština nám přijde podstatně, rychlejší než např. český jazyk. Tempo řeči se také mění podle nálady a situace řečníka.

Pro kultivovanou řeč je třeba posilovat všechny výše uvedené složky řeči. Pokud je jedna z nich zanedbána, hrozí, že na posluchače působí řeč nezáživně, nepřirozeně a nebude řeči věnovat dostatečnou pozornost.

4.2 FUNKCE DRAMATICKÉ VÝCHOVY VE VZTAHU K ŘEČI

Tato funkce se zdá být velmi prostá. V rozvíjení řeči dramatickou výchovou jde především o to, být trpělivý, nabízet dětem alternativy k plnému rozvinutí řeči a mluvení vůbec. Cvičení řeči bylo již zmíněno v kapitole 4. Nyní se však s touto

²⁵ KUTÁLKOVÁ, Dana, *Průvodce vývojem dětského jazyka*, Praha; Galén, 2009. str. 32

²⁶ tamtéž

problematikou pokusíme seznámit trochu blíže. Pedagog by se měl zabývat podněcováním odvahy mluvit, rozvíjením osobnosti dítěte, naučit dítě volně v nekritickém prostředí vyjádřit své myšlenky a pocity vlastními slovy. Měl by vést s dětmi dialog či je nechat volně se vyjádřit o zkušenostech, které právě nabyly. Ideální pro takové vyjádření jsou dvou nebo tříčlenné skupinky. Dramatická výchova nám dává mnoho příležitostí k mluvení v nekritickém prostředí. Ovšem pedagog by měl být trpělivý, poskytovat možnosti a podněcovat snahu dětí převádět myšlenky do vlastních slov a tak pomoci nácviku řeči dětí. Sám by měl mluvit přirozeně a pěkně, neboť právě on je dětem největším vzorem. Obzvláště u mladších dětí platí toto dvojnásob. Ti totiž na svých vzorech často velmi lpí. „*Celá výuka je tak komplexní, že je opravdu těžké v metodice obsáhnout, co patří ke kultuře řeči a co k dramatické hře. Proto se metodicky obojí dokonale prolíná. V tomto věku je také potřeba dětem zaměstnání výrazně motivovat. Proto i texty volíme tak, aby motivace byla nasnadě. Např. Podle ročních období, podle zájmů dané skupiny.*“²⁷

4.2.1 PŘÍKLADY VYUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY PŘI ROZVÍJENÍ ŘEČI

Část této kapitoly je volně převzata z knihy Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací. B. Way uvádí jako velmi vhodná cvičení pro začátečníky, kteří nemají mluvní praxi ta, kdy mluví všichni současně. Odstraní se tak ostych, dítě si neuvědomuje samo sebe, vžije se do role. Jedním z témat se může stát např. tržiště. Každý z dětí se stane trhovcem, vyvolává své zboží. Pokud jsou děti na začátku ostýchavé, můžeme využít hudbu, která překryje ticho, děti pak začnou mluvit snadněji. Jako pokračování tohoto cvičení je možné rozdělit děti na dvě skupiny. První z nich budou trhovci, druhí zákazníci. Zde je možnost krátkých dramatických scén, vyvolaných určitým konfliktem. Je možné dát i dětem prostor k vyjádření

²⁷ ŠTEMBERKOVÁ – KRATOCHVÍLOVÁ, ŠÁRKA., *Metodika mluvní výchovy dětí*, Oftis, s.r.o., Praha 1994. str. 29

nápadů jako např. co by se muselo stát, aby se zastavil veškerý nákup a prodej na tržišti? Odpovědi dětí mohou být různé. Např.: začala bouřka, někomu se udělá špatně, utekl lev, lidé se začnou hádat...

Učitel vybere jeden návrh, nejlépe takový, aby se dotkl všech zúčastněných a ovlivnil je stejnou měrou. Jako ideální se zdá být bouřka. Trh může tedy znovu začít, po chvíli učitel vytvoří zvuk bouřky (činely, tamburína) a nechá děti, ať se rozhodnou jak budou v dané situaci reagovat. Někteří se běžící schovají, jiní rychle sklízí zboží ze stánků. Situaci můžeme dále prohlubovat a budovat. Můžeme například děti rozdělit do skupinek, ve kterých mohou dále rozvíjet děj. Mohou smlouvat o ceně nebo se dohadovat o kvalitě zboží, shánět něco velmi vzácného, nakupovat u někoho, kdo mu nerozumí, atd.

„ V těchto jednoduchých mluvních cvičeních ve dvojicích nebo v malých skupinkách je pokus být někým jiným než sebou samým užitečný proto, že to bývá vlastní Já, které má z mluvení ostych a jsme-li někým jiným, může být proces o něco snadnější nebo může dosahovat logické odůvodnění neschopnosti mluvit. Proto stát se neodbytným prodávčem na tržišti může napomoci zahájení řeči. Být nesmělým a bojácným zákazníkem může způsobit, že se člověk cítí mnohem lépe, pokud jde o nepřipravenost toho dost říci atd.“²⁸

Čím déle se s dětmi pracuje a nabízejí se jim podněty a příležitosti k mluvení, tím více sílí jejich jistota v mluveném slově. Díky tomu budou mluvit upřímně a přirozeně.

Neopomenutelnou součástí cvičení řeči jsou různá říkadla a básničky. Říkadla byla vždy přirozenou součástí výchovy. Říkadla a básničky nejdou nahradit ničím jiným. Jsou rytmické, pro děti tedy příjemné. Spousta básniček je zároveň součástí ohybových her, při kterých se rozvíjí koordinace pohybů a řeči (Pletla v kytku, rozmarýnku, Zlatá brána otevřená,...). Rozpočítadla jsou také vhodným prostředkem k rozvoji řeči, protože mají svůj výrazný rytmus.

²⁸ WAY, Brian, *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha; ISV nakladatelství, 1996. str. 96

Další nenahraditelnou součástí dětských her by měly být písničky. Důležité je zde tempo, rytmus, melodie a samozřejmě obsah. I u písniček platí nejen vnímání, ale i akce. Nestačí jen poslouchat, je třeba se zapojit, byť falešně.

Výbornými a hojně využívanými autory dětských říkadel a básniček jsou František Kábele a jeho Brousek pro tvůj jazýček. Příklad rozpočítadla, kde si dítě upevňuje rytmus.

Písk sem písk tam.

Pišťaličko, vyskoč ven.

Dám ti krejcar na perníček,

bude z tebe pumprlíček,

dám ti krejcar na mýdlo,

bude z tebe fintidlo.

Při začátcích mluvních cvičení je dobré motivovat situace, kdy si každý může jen tak mluvit sám pro sebe. Nikdo nikoho neposlouchá, každý se soustředí sám na sebe, takže zde nepanuje obava ze zesměšnění. Když se mluvní proud uvolní, můžeme navázat několika neartikulovanými zvuky či neverbálními hlasovými projevy.

Praktické příklady čerpané z knihy Evy Machkové:

- Všichni současně porážejí imaginární strom, strom padá, výkřik krátké větičky, upozornění,...každý dle svého.
- Skupinky se snaží vytáhnout auto zapadlé do bahna, loď z vody na břeh. Pomáhají si při tom citoslovci, udáním rytmu, tempa apod.
- Větší skupina valí veliký balvan. Opět pomáhají citoslovce, udání tempa,...

Navazovat mohou rytmické hry se slovy. Např. Učitel či vedoucí vytleská rytmus, hráči vymýšlejí slovo na tento rytmus, pak slovní spojení. Dále jeden hráč vytleská rytmus, druhý najde slovo, vytleská jiný rytmus, třetí hráč říká slovo, vytleská zase jiný rytmus,.....

Můžeme si s dětmi zahrát například na bouřku. „*Co všechno se děje od stahování mračen po setmění, blýskání, hřmění, déšť. Co se děje, když je bouřka, co dělají stromy, co se děje, když bouřka vrcholí, když doznívá, když znovu vysvitne sluníčko. Děti mají za úkol bouřku ztvárnit pohybově a zvukově. Ze svých těl tvoří mraky, které se vzájemně sráží, hru doprovázejí patričným řevem, vytvářejí zvuk deště, atd.*“²⁹

Slovní hry Jiřího Havla obsahují také mnoho cvičení, vhodných k procvičování rytmu, slovních spojení, ...

V básničce *Co kdo tajně dělá*, se od podstatných jmen odvozují příslušná slovesa.

„Až dnes jsem se dozvěděla

o tom, co kdo tajně dělá.

Možná někdo trochu lže,

nevadí, slyšela jsem, že:

Moře se moří,

hořec hoří,

Povzbuzujeme děti, aby vymýšlely vlastní slovní spojení.

²⁹ MACHKOVÁ, E., OPRAVILOVÁ, E., ČERNÁ, I., JIRSOVÁ Z., HAKLOVÁ, J., SVOBODOVÁ, E., GREGOROVÁ, V., *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*, Artama (IPOS), Praha 1992. str. 12

„Výborným materiálem jsou Hrubínovy veršované pohádky. Poskytují látku ke hře, mají děj, dialog a krásný básnický jazyk. ovšem učitel, který by si jich nevšiml, protože jsou „obehrané“ by propadl velkému omylu. Je to klasický základ dětské literatury, a staly se klasikou proto, že si to zaslouhují. Získaly srdce dětského čtenáře. Pro nás jsou neocenitelnou příležitostí k dramatické hře i k mluvní výchově.“³⁰

„CO UŽ UMÍM

Nejdřív ležím,

potom sedím,

lezu po čtyřech, pak se vodím, sama chodím, nech mě, mámo, nech:

Až obejdu zahrádku,

vrátím se ti v pořádku.“³¹

Zvukové hádanky. S dětmi lze pracovat i tímto způsobem. Jedná se vlastně o hru s předměty a vyluzování různých zvuků. Děti mohou sedět zády k učiteli, ten vyluzuje různé zvuky, např. trhá papír, muchlá papír, vrzání židle, skřípání dvou kamínků. Kdo z dětí si myslí, že zvuk poznal, přihlásí se. Je možné navázat rozhovorem o tom, jaké všechny zvuky děti znají, který předmět vydává jaký zvuk, pokračovat se dá tzv. objevováním, co všechno skřípe, vrže atd.

³⁰ ŠTEMBERKOVÁ – KRATOCHVÍLOVÁ, ŠÁRKA., *Metodika mluvní výchovy dětí*, Oftis, s.r.o., Praha 1994. str. 39

³¹ HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. Praha; Albatros, 1983, str. 13

ZÁVĚR

Současná dramatická výchova v mateřských školách se stále vyvíjí. Avšak je ovlivněna celou řadou faktorů. V některých mateřských školách se dramatická výchova využívá jen velmi málo nebo vůbec ne. Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda je využití prvků dramatické výchovy vhodné a přínosné pro práci s dětmi v mateřské škole.

V oblasti teorie dramatické výchovy jsem načerpala spoustu nových poznatků. Ty jsou pro mě důležité především proto, že bych se chtěla možnostmi využití dramatické výchovy s dětmi předškolního věku zabývat i nadále.

Praktickou část v práci záměrně neuvádím. Zúčastnila jsem se několika hodin výuky v mateřské škole, kde jsem společně s paní učitelkou třídy, ve které jsem pracovala, vyzkoušela s dětmi projekt Smolíček Pacholíček. V další třídě, která je logopedicky zaměřena jsem se stala pozorovatelem při různých mluvních cvičeních. Díky praxi, kterou jsem vykonávala v mateřské škole, jsem načerpala zkušenosti ohledně práce s dětmi. Teprve při přímém kontaktu s dětmi jsem zjistila, jak je pro tuto práci přínosné umět teorii propojit s praxí. Jedno bez druhého by v dramatické výchově nedávalo smysl.

Téma mluvních cvičení a dramatických improvizací s dětmi předškolního věku, bylo velmi podnětné. Díky literatuře jsem získala spoustu cenných informací, které mě obohatily do mého dalšího profesního života. V praktickém životě mateřské školy jsem měla možnost pozorovat spolupráci učitelek a dětí. Především při různých pohybových, smyslových a jiných cvičeních byly děti opravdu zaujaté výukou.

Jsem přesvědčena, že právě dramatická výchova nám všem dává neuvěřitelné možnosti k tomu, jak vykouzlit na dětské tváři úsměv. Jak dětem zachovat jejich dětství a přitom jim ukázat, co prožívají dospělí, ale i ostatní děti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. Praha; Albatros, 1983. 361 s. ISBN 13-775-83.

KARAFFA, Jan, *Umění dialogu v dramatických hrách a situacích*, Vydala Pedagogická fakulta OU v Ostravě, 2009, ISBN 978-80-7368-733-5.

KUTÁLKOVÁ, Dana, *Průvodce vývojem dětského jazyka*, Praha; Galén, 2009, ISBN 978-80-7262-598-7.

MACHKOVÁ, Eva, *Metodika dramatické výchovy, zásobník dramatických her a improvizací*. Praha; Vydalo sdružení pro tvořivou dramatiku, 2005, ISBN 80-901660-6-7

MACHKOVÁ, Eva, *Úvod do studia dramatické výchovy*, IPOS-ARTAMA, Praha 1998

MACHKOVÁ, Eva, MAGEROVÁ, Eva, MAŠATOVÁ, Milada, *Kapitoly z praxe dramatické výchovy*, Vydalo krajské kulturní středisko Ostrava, 1982.

MACHKOVÁ, Eva, OPRAVILOVÁ, Eva, ČERNÁ, Irena, JIRSOVÁ Zuzana, HAKLOVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Eva, GREGOROVÁ, Vlasta. *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*. Praha; Artama (IPOS), 1992. ISBN 80-7068-047-4.

MÜLLER, Oldřich, *Dramika (nejen) pro speciální pedagogy*, Olomouc; Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, ISBN 80-7067-572-1.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

ŠTEMBERKOVÁ – KRATOCHVÍLOVÁ, Šárka, *Metodika mluvní výchovy dětí*. Praha; Oftis, s.r.o., 1994, ISBN 80-901 660-1-6.

WAY, Brian, *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha; ISV nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-16-1.

KAPLÁNEK, Michal, *Základy pedagogiky volného času – prezentace* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/pvc>

Rámcový vzdělávací program [online]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

ABSTRAKT

DEZORTOVÁ, S. *Mluvní cvičení a dramatické improvizace s dětmi předškolního věku*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce J. Pokorný.

Klíčová slova: mluvní cvičení, dramatické improvizace, děti předškolního věku, dramatická výchova, volný čas, pedagogika volného času, řeč, hra, role.

Práce se zabývá využitím dramatické výchovy a především dramatických improvizací v mateřských školách s dětmi předškolního věku. V teoretické části jsou popsány nejdůležitější metody dramatické výchovy, především pak improvizace. Důležitý je zde také psychický i fyzický vývoj předškoláka a mluvní schopnosti dětí. Dále jsou uvedena praktická cvičení, kterými je možno u předškolních dětí rozvíjet řeč. V praktické části uvádím své postřehy z návštěvy mateřské školy, především pak to, jakým způsobem je s dětmi pracováno, zda je v mateřské škole používána dramatická výchova k rozvoji mluvních schopností dětí.

ABSTRACT

DEZORTOVÁ, *S.aking exercises and dramatic improvisation with preschool-age-children.*

Key words: Speaking exercises, dramatic improvisation, preschool-age-children, dramatic education, free time, free time pedagogy, langure, game, part.

My essay is concerned with using of dramatic education and especially dramatic improvisation in nursery schools with preschool-age-childern. There are depicted the most important methods of dramatic education in the theoretical part, I have especially mentioned the improvisation. Whereas the very important circumstances are the psychical and physical development by preschool-age-children, especially their speaking skills. I have mentioned some practical exercises, which can develop a language by preschool-age-children. I describe my remarks to my visiting of nursery school in the practical part. The essay is especially focused on the way on how to deal with children and if there is a possibility of using dramatical education relating to development of children speaking skills.